

Mgr. Jan Krása, Ph.D.

Vývojová psychologie Batole & Teorie mysli

Raný vývoj (vymezení fází dle Vágnerové, 2012)

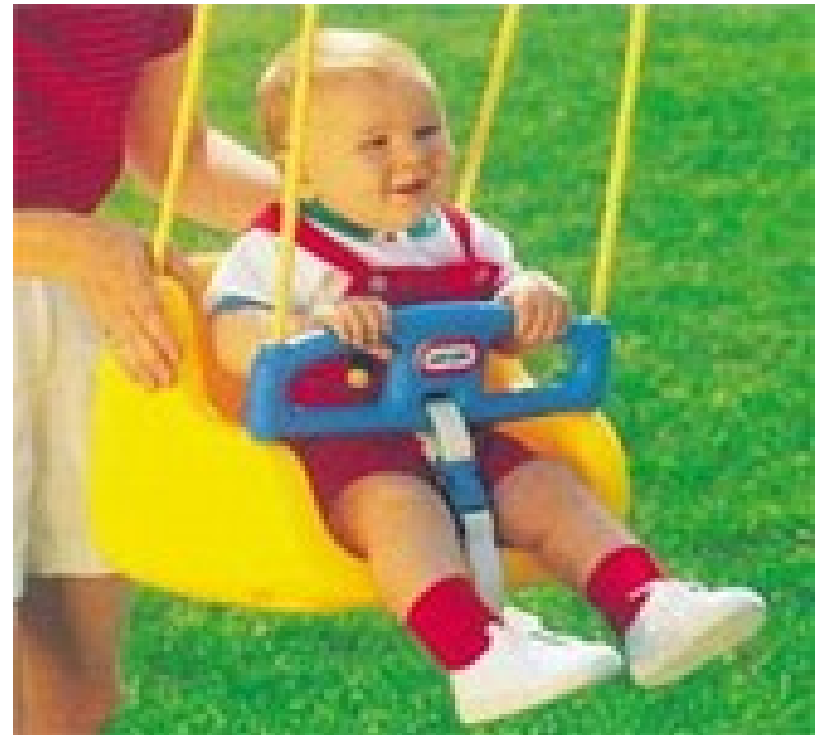
- Prenatální
- Novorozenecké (do 1 měsíce)
- Kojenecké (do 1 roku)
- **Batoletí (do 3 let)**
- Předškolní období (3-6)
- Školní věk – mladší, střední, starší
- Dospívání (adolescence)
- Dospělost – mladší (20-40), střední (40-50), starší (50-60)
- Stáří – rané (60-75), pravé (75 a více)

BATOLECÍ OBDOBÍ (1-3)

Dle Eriksona v tomto věku dítě nachází **autonomii x studu**.

Batole se chce (potřebuje) prosadit, potřebuje potvrzení svých kompetencí a potřebuje zjistit svoje limity.

Tento úkol může být zablokován nedostatkem důvěry (z minulého období), nemocí či nevhodnou výchovou.

Motorický vývoj

Dítě se postupně zdokonaluje. Mizí baculatost. Zlepšuje se koordinace pohybů, umí:

- kopnou do míče, ke konci období i hodit míčem na cíl a chytit míč
- chodit po špičkách
- chvíli stát na jedné noze
- do schodů střídat nohy
- (neumí stojku, svíčku, neumí se rozhoupat na houpačce, ani hvězdu)

Ovládnutí motoriky umožňuje větší samostatnost při uspokojování potřeb (stimulace, seberegulace...).

„Fyzický pohyb je obecně považován za základ kognitivního, sociálního a emočního vývoje.“ (Bednářová & Šmardová, 2022, s. 51)

Potřeba aktivity je u batolat velká (schopnost opakovat aktivity nevyčerpatelná!)

Srov. zákaz pohybu batoleti nebo zákazy a narušování her.

Motorický vývoj – vyměšování

Vyvíjí se ovládání kosterního svalstva a svěračů.

Značná soc. hodnota ovládání vyměšování může vést rodiče k tomu, že budou nutit dítě k nácviku předčasně.

Dle Vágnerové (2012, s. 121) jsou významné 2 druhy pohybu:

- Retence – tj. **udržení** něčeho, setrvání někde.
- Eliminace tj. tendence pustit, zahodit, **opustit** to, co už nechce nebo kde už nechce být.

Nejprve je jich obou dosahováno svalovou aktivitou, později i symbolicky.

Dítě získá velmi zřejmou (seberegulační, sociální, praktickou) výhodu, naučí-li se ovládat vylučování.

Freud nazval toto období **anální fází**. Srov. fekální humor dětí.

Emoční vývoj

Objevují se vztahové emoce: radost z kontaktu, žárlivost, soucit, projevy lítosti, smutku, napětí.

Sebehodnotící emoce – hrdost, pýcha.

Pocity **studu** jako reakce na nesplnění očekávání druhých (*viz Erikson – konflikt autonomie proti studu a pochybám*)

Nově se objevují afekty **hněvu a vzteku** – často velmi silné intenzity (v tomto věku běžné a vývojově opodstatněné).

Batole se dokáže na něco těšit.

Umí reflektovat a snaží se regulovat svoje emoce: „trochu jsem se vztekal, ale jen chvíli.“

V jeslích, popř. ve školce (mezi 4.-5. rokem zvládne tuto zátěž většina dětí) se dítě učí navazovat a udržovat sociální vztahy s vrstevníky.

Ale je to džungle.

Sebepojetí a sebevědomí

- v 18. měsíci se pozná v zrcadle 50 % dětí, ve 2 letech cca 65 % (Lewis & Brooks-Gunn, 1979); MSR test;

Mirror recognition test

- Lidoopi a člověk:
<https://www.youtube.com/watch?v=vJFo3trMuD8>
- Delfíni: <https://www.youtube.com/watch?v=6Mg2OA-5-Y>
- Kočka:
<https://www.youtube.com/shorts/akE2Sgg8hl8>
- Slon:
https://www.youtube.com/shorts/KhBKvb_Cbw4
- Straka:
<https://www.youtube.com/watch?v=HRVGAgzxXzk>
- Holub:
<https://www.youtube.com/shorts/BSepL7GgWOs>

- Sebezpoznaní v zrcadle (sebevědomí je kontinuum):
https://www.youtube.com/watch?v=cKs_iWoQVNY
- srov. (Gallup, 1970): lidoopi, slon, straka obecná, ryby čističi a snad delfíni a kosatky.

Rozvoj osobnosti

- kolem 2 let – negativistické období, staví se do záporu, odporuje – zásadně se tím buduje motivační stránka osobnosti: s dítětem musí rodič nějak dojednat, že dítě by mělo rodiče poslouchat bez odmlouvání. Ale dítě se zároveň musí vymanit z dominance rodiče. = konflikt
- z „on/a“ na „já“: co to znamená?

Pokusy o separaci a samostatné chování (individuaci).
Zároveň přetrvává **potřeba jistoty a bezpečí**. = konflikt.

vynucená separace (hospitalizace, týdenní jesle...) je v tomto období velmi zatěžující (i v řádu dní). *J. Bowlby popsal: fáze protestu – zoufalství – odpoutání od světa*.

Období vzdoru

(několik měsíců i déle mezi 1,5 – 5. rokem)

Dočasné snížení schopnosti kooperace.

- aktivní odpor, vlastní nároky („ne“, „já sám“...);
- nechuť dělit se (o hračky apod.);
- při nevhodné kombinaci s temperamentem je obvyklé i fyzické napadání ostatních dětí, ba i rodičů.

Nic z výše jmenovaného není v batolecím věku známkou patologie nebo nevychovanosti, ale nemělo by být ani začátkem nevychovávání.

Zásadní je zde konflikt mezi vlastní vůlí (ono, id) a nároky společnosti (nadjá, superego).

Mezi těmito dvěma mlýnskými kameny dochází postupně k odhalování já (ego), které dokáže částečně vzdorovat id a učí se to, ale zároveň se nechce nikdy zcela podvolit nadjá.

- Emočně nabitě konflikty přispívají k dětskému pochopení sebe, lidí a sociálního světa.
- „Testování stability“ rodičů: dochází i k prověření rodičů (= další škola života).
- Batole rodiče vždy řádně potrestá za příliš dlouhé odpojení zájmu.

Jak se dá tohle období nejlépe zvládnout?

- Úplným základem je věnovat dítěti maximální množství svého času, hrát si s ním a být s ním.
- dávat dítěti možnost volby, pokud to je možné.
- Zároveň musí dítě být informováno, kde jsou hranice, a co se stane, když je překročí. Dítě totiž bude překračovat hranice „pořád“ dle svého temperamentu.
- Mluvit s ním o jeho pocitech, jak se cítí, co by potřebovalo v podobnou chvíli.

Jak se dá tohle období nejlépe zvládnout?

- úzký vztah s dítětem, dostatek projevů lásky
- zapojovat dítěte do činností rodiče, ctít senzitivní fáze
- plánovat a připravit dítě na následující situace
- mít trpělivost, udílet rozumné množství příkazů a zákazů,
- mít jasná a jednoduchá pravidla, být důsledný
- vážit si názoru dítěte, dát mu možnost výběru, nabídnout akceptovatelné alternativy
- netrestat, poskytnout podporu a povzbuzení
- pokud je dítě již v afektu, nechat ho emoce si prožít
- odvést pozornost, převést situaci na humor
- hrozí-li, že rodič vybuchne, tak nevybuchnout 😊

Kognitivní vývoj

Motorická autonomie souvisí s kognitivní autonomií.

Batolata jsou zvědavá – ráda se učí (nejprve hlavně imitací, později i verbálně – srov. mycí houbu, jak pije vodu).

V tomto období probíhá **hlavně rozvoj řeči**.

Pochopení pravidel, která se učí (i verbálně), umožňuje emancipaci dítěte – jeden z dobrých důvodů k lpění rodičů na pravidlech, stereotypch a rituálech (=jistota).

Kognitivní vývoj - hra

Hra s tvary: seřadí tvary od největšího po nejmenší a naopak; vloží správný tvar do správného otvoru atd.

Hra s kostkami: vyvíjí se schopnost stavět kostky na sebe i vedle sebe; schopnost stavět tvary=schopnost napodobovat vizuálně (snaha kreslit).

Dítě je schopno symbolizace: Ve hře se kostka/předmět stává zvířetem, člověkem, potravou atd. Dítě však fantazíruje i kontext. Pokud si dítě umí hrát na „jako...“, značí to rozvoj symbolického myšlení. Tento pokrok (krok mimo *tady&ted*) je umožněn osvojením si řeči.

Přechod od hry samostatné ke hře kooperativní.

Už batole dokáže pochopit, že někdo něco dělá „jako...“ čili „z legrace“ (Racoczy et al., 2004).

Kognitivní vývoj

Kuene (1946) nechal děti vybírat ze tří různě velkých černých čtverců. Odměňoval výběr toho největšího. Když dal dětem sérii tří dalších čtverců, z nichž ale byl ten původní v řadě nejmenším, batolata vybírala jej. Děti předškolní již vybíraly ten největší. Děti začínají chápat relační pojmy (největší, maminka). Počátek metaforického chápání řeči: další vývoj konceptuálního systému.

Otázky 2023

- Je období vzdoru z psychologického hlediska náročnější pro dítě nebo rodiče?
- Je vhodné nechat dítě zpracovat takový záchvat a zklidnit se samo?
- Kde rodiče mají najít tolik trpělivosti, aby toto období zvládli? Matějček:
https://www.youtube.com/watch?v=vzQ-XryoGZM&ab_channel=N%C3%A1vrat%2Cz
- Jak vysvětlit rodičům, že fyzické tresty nemají smysl?
- Co s tímto afektem na veřejnosti?
- Jaké je nejpravděpodobnější možné chování v následujícím období, když se dítě bude trestat u těchto záchvatů?

- Je možné, aby vývoj dítěte proběhl bez období vzdoru? Byla by to známka poruchy vývoje?
- Čo sa stane, ak dieťaťu jeden rodič vo všetkom vyhovie, aby sa vyhol jeho hnevu, zatiaľ čo druhý sa snaží neustúpiť?
- Čo má robiť rodič, ktorý je sám výbušný a ľahko sa nahnevá? Jak se ovlivní vývoj dítěte, pokud rodič na vztek/odpor dítěte bude reagovat také vztekem? Je pre dieťa lepšie rodič, ktorý ho bude na chvíľu ignorovať, kým sa sám upokojí, alebo rodič, ktorý môže stratiť nervy?

- Jak dlouho může trvat období vzdoru?
- • Jak je to u dětí s postižením či u nevidomých?
- . Je vhodné nechat dítě se takzvaně vybrečet někde v místnosti mimo dosah rodičů?
- Jak u dítěte zvládat záchvaty vzteku?
- Ako zvládať obdobia vzoru v detskej skupine alebo materskej škole, keď sa v jednej triede nachádza niekoľko detí v tomto období pri malom počte učiteliek/vychovávateľov?
- Je obdobie vzdoru z psychologického hľadiska náročnejšie pre dieťa alebo rodiča?

- Jaký je význam empatie v reakci na emocionální výbuchy dětí a jak to může pomoci v uklidnění situace?

Otázky 2022

- Jaké metody nebo prostředky jsou vhodné, když dítě nelze utišit a hrozí, že bude mít ze záchvatovitého jednání šok? (Mám na mysli třeba studenou sprchu)
- Je možné, že dítě, které nezažilo období vzdoru, bude mít v budoucnu těžší pozici prosadit sebe nebo svůj názor či dokonce bude obětí šikany?

- Dá se chování dítěte v tomto období předvídat na základě genetických předpokladů?
- Mohu na základě například míry agresivity a chování dítěte předvídat jeho povahové rysy v dospělosti?
- Je možné, že s některýma dětma nejde jednat jinak než pomocí trestu?
- Prodlouží špatná výchova dítěte jeho období vzdoru?

- Vyrostete dítě z období vzdoru samo?
- Pokud je vzdor v batolecím období obzvlášť silný, může to něco znamenat do budoucna?
- Aké vlastnosti má v dospelosti dieťa, ktorému rodičia ustupovali počas jeho záchvatov hnevu? Využíva ich naďalej na získanie toho, čo chce?
- Má tieto záchvaty hnevu každé dieťa? Ak nie, prečo ho niektoré deti nemajú? Má to potom nejaký vplyv na ich život, keď je tento „míľnik“ vynechaný?

- Je možné, že se období vzdoru vyskytuje i u starších dětí např. u čtyřletých dětí?
- Je možné, že u niektorých detí je toto obdobie posunuté? Že v 2.-3. rokoch je dobré a až okolo 5. začne vzdorovať?
- Je vhodné nechat dítě vykřičet, pokud se vzteká?
- Je pravda, jak se říká, že pokud byli rodiče jako děti hodné, tak bude hodné i jejich dítě?
- Může se v tomto období dítěte něco pokazit špatnou výchovou?

- Dokáže výchova nějak ovlivnit projevy vzdoru?
- Může toto období zhoršit styl výchovy např. babičky?
- Jak udržet komunikaci s pubertákem? Stačí k tomu dosavadní styl výchovy?
- Je vhodné dítě poslat vybrečet se/uklidnit se do svého pokoje?
- Jak ideálně reagovat pokud se dítě vzteká?

- Může být jednou z příčin, proč si matky neví rady se zvládáním situací v období vzdoru, přechod z vícegeneračního soužití na autonomní rodiny?
- Pokud dítě vzdoruje přehnaným způsobem, bývá agresivní, ubližuje ostatním, jak se zachovat?
- Lze díky toho, jak se dítě v tomto období chová, předurčit jaké bude v dospělosti? Jde už z tady toho chování odhalit nějakou poruchu?

- Sú známe prípady, kde sa matke svoje dieťa „zhnusilo“ na základe jeho chovania v tomto období? Že matka akoby prestala svoje dieťa milovať?
- Môže sa teoreticky u detí, ktoré žijú v harmonickej domácnosti, kde rodičia na seba nekričia a počúvajú požiadavky a nároky svojich detí obdobie vzdoru vôbec neprejavit', alebo len nepatrne prejavit'?
- Je nejaký rozdiel v období vzdoru medzi chlapci a dievčaty?

Otázky 2021:

- 1. Proč je pro dítě důležité si ve vývoji obdobím vzdoru projít?
- 2. Jaký může být následek toho, pokud rodič nezvládne výchovu dítěte v tomto období?
- 1) Objevuje se období vzdoru u všech dětí, nebo se může jedinec vyvíjet bez daného období?
- 2) Může mít období vzdoru vliv na pozdější vývoj jedince, např. na jeho povahu, rozhodnutí, emoční rozpoložení?

- Dá se období vzdoru posunout přehnanou péčí matky? A nastane toto období až v pozdějším věku dítěte např. v období základní školy nebo je už období vzdoru vyloučeno a nastává předčasná puberta?
- 2. Má na intenzitu a délce trvání vzdoru i určitý vliv chování rodičů k dítěti? A chování rodičů mezi sebou, co dítě pozoruje?
- Je možné nějak tomuto období předejít a dosáhnout tak alespoň nižší míry vzdoru dítěte?
- Projevuje se období vzdoru nějak odlišně u dětí s mentální poruchou?

- Může se stát, že toto období nepřejde? –
- Můžou se objevovat různé reakce v období vzdoru s ohledem na pohlaví dítěte?
- Můžou nějaké negativní vlivy v těhotenství/ u porodu (stres, komplikovaný porod, ...) způsobit horší průběh období vzdoru?
- Kdy už je období vzdoru patologické a mělo by se začít řešit s odborníkem?
- Viete z vlastnej skúsenosti doporučiť, čo je najefektívnejšia metóda zvládania vzdoru u dieťaťa?

- Stretol som sa s názorom, kedy si matka obdobie vzdoru u dieťaťa nevšímała. Je lepšie obdobie vzdoru prejsť mlčaním alebo mu od začiatku stanoviť jasné hranice cez ktoré by nemal prejsť?
- 2. Ako správne reagovať, keď dieťa po vysvetlení a verbálnom upozornení tieto hranice opakovane prekročí?
- Myslíte si, že obdobie vzdoru je vhodné riešiť pomocí fyzických trestů?
- Jak se ovlivní vývoj dítěte, pokud bude rodič na vztek reagovat vztekem?
- Může období vzdoru nějak ovlivnit staršího sourozence?

- Jak probíhá výchova cholerickeho dítěte? Jaký vliv má na období vzdoru temperament?
- Je možné, aby období vzdoru u dítěte vůbec neproběhlo? Co nastane? Jaký to má na dítě následek?
- Jak se správně zachovat, pokud má dítě hysterický záchvat, křičí, dupe, kope kolem sebe? Co dělat s dítětem, které má výbuch vzteku na veřejném místě a obtěžuje tím okolí (např. v autobuse)?
- Proč někteří odborníci nedoporučují dát dítěti na zadek?

- Když dítě přijde na to, že tímto dostane to co chce, jak moc je inteligentní na to, aby toho dostatečně zneužilo?
- Zkouší vzdor dítě případně i později např. na učitelku ve školce?
- Na jak dlouhou dobu odvést dítě do vedlejší místnosti?
- Pomůže studená sprcha, při záchvatu vzteku?

Diskuze

Děkuji za pozornost